

QADIMGI XORAZM BADIY VA MA'NAVIY MADANIYATINI O'RGANISHDA TUPROQQAL'A YODGORLIGINING O'RNI

Xudarganov Husanboy

Urganch Davlat Universiteti Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti

Tarix yo'nalishi 2-kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19648111>

Kalit so'zlar: Qadimgi Xorazm, Tuproqqal'a saroyi, badiiy madaniyat, zargarlik san'ati, tilla yugurtirilgan niqob, tumorlar, moddiy madaniyat, arxeologiya.

Kirish. Qadimgi Xorazm sivilizatsiyasining eng yorqin namunalari qatorida Tuproqqal'a yodgorligi o'ziga xos o'rin tutadi. Garchand bu obida mudofaa va ma'muriy markaz sifatida ma'lum bo'lsa-da, u yerdan topilgan moddiy-ashyoviy dalillar antik davr Xorazm aholisining yuksak badiiy didi, estetik qarashlari va e'tiqodiy madaniyatini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotda Tuproqqal'a saroyidan kashf etilgan metall va zargarlik san'ati ashyolari misolida vohaning badiiy va ma'naviy madaniyati tahlil qilinadi.

Tahlil va natijalar. Arxeologik tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, qadimgi Xorazmda metallsozlik shunchaki maishiy ehtiyoj emas, balki yuksak san'at darajasiga ko'tarilgan.

Tuproqqal'a hududidan topilgan ashyolar voha ustalarining nafaqat temir va mis, balki oltin, kumush kabi qimmatbaho metallarga ishlov berish sirlarini mukammal egallaganliklarini ko'rsatadi.

Birinchidan, yodgorlikdan maishiy va estetik ahamiyatga ega bo'lgan mis qoshiqlar, kumush ko'zalar, bronza ko'zgular, uzuk va isirg'alar, shuningdek, kamar bezaklari ko'plab topilgan.

Zargarlik san'atining yuksak namunasi sifatida tilla suvi yugurtirilgan bronza palmettalar (o'simliksimon naqshlar), oval shaklidagi plastinalar va tilla folgadan ishlangan tomchisimon tumorlarni alohida ta'kidlash lozim.

Ma'lumki, qadimgi e'tiqodlarda tumorlar va ko'zgular insonga ruhiy madad beruvchi, yomon nazardan asrovchi ma'naviy-ritual ahamiyatga ega vositalar hisoblangan.

Ikkinchidan, milodiy II–III asrlarga oid Tuproqqal'a saroyida kashf etilgan badiiy metall buyumlar o'zining xilma-xilligi bilan diqqatni tortadi.

Ular orasida yarim sharsimon bronza osma bezaklar, tilla diskalar, tilla suvi yugurtirilgan bronza qo'ng'iroqchalar va nina tutqichlar bor.

Eng noyob topilmalardan biri bu — **tilla suvi yugurtirilgan bronza niqobdir**. Qadimgi e'tiqodiy marosimlar va teatr san'ati (masxarabozlik, dostonchilik) elementlarini o'zida saqlagan bu kabi niqoblar saroydagi ma'naviy-ritual hayotning naqadar boy bo'lganidan dalolat beradi.

Uchinchidan, san'at va harbiy madaniyatning o'zaro sintezini ham aynan Tuproqqal'a misolida ko'rishimiz mumkin.

Saroyning 90, 92 va 37-xonalaridan kaftanlar (ustki kiyimlar), kamarlar va o'qdonlarni bezash uchun ishlatilgan 40 ta bronza va 90 ta shisha plastinalar topilgan.

Bu xorazmlik jangchilarning anjomlari faqat himoya vazifasini o'tamaganini, balki ularning yuksak badiiy ko'rinishga ega bo'lishiga alohida e'tibor qaratilganini tasdiqlaydi.

Xulosa. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, Tuproqqal'a yodgorligidan topilgan badiiy metall buyumlar, zargarlik ashyolari va ritual vositalar qadimgi Xorazmda san'at va e'tiqod uzviy bog'liqlikda rivojlanganini isbotlaydi.

Oltin folgali tumorlar, qo'ng'iroqchalar va tilla yugurtirilgan niqob kabi ashyolar qadimgi xorazmliklarning murakkab va boy ma'naviy olamini ashyoviy tarzda aks ettiruvchi bebaho tarixiy manbalardir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Городище Топрак-кала (раскопки 1965-1975 гг.) // ТХАЭЭ. XIV. –М.: Наука, 1984. – 304 с.
2. Топрак-Кала-Дворец // ТХАЭЭ. XII. – М.: Наука, 1981. – 303 с.
3. Кой–Крылган–кала – памятник культуры древнего Хорезма IV в. до н.э. – IV в.н.э. // ТХАЭЭ. – М.: Наука. 1967. Т. V. – 348 с.